

10. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Dersi

3. Ünite: Şiir

KOŞUK NEDİR VE ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

1. İslamiyet öncesi Türk edebiyatı nazım biçimidir.
2. **Sığır ve şölen** adı verilen törenlerde söylenmiştir.
3. Aşk, doğa ve yiğitlik konuları işlenir.
4. Halk edebiyatında en çok kullanılan ve en sevilen nazım biçimidir.
5. İlk örnekleri Kaşgarlı Mahmut'un **Divânû Lugatî't Türk** adlı eserinde yer alır.
6. 7'li, 8'li veya 11'li hece ölçüsü kullanılır.
7. Genellikle yarım kafiye kullanılmıştır.
8. **Kopuz** adı verilen saz eşliğinde söylenmiştir.
9. Dört dizeli bentlerden oluşmaktadır.
10. Halk edebiyatındaki mani ve koşmaların temelini oluşturur.
11. Kafiye düzeni aaaa, bbba, ccca şeklinde olup düz kafiyedir.
12. Edebiyatımızda yazarı bilinmeyen anonim eserlerdir.
13. Halk şiirinde **koşmaya**, divan şiirinde **gazele** benzer.
14. Milli bir dil kullanılmıştır. Dil son derece sadedir.
15. Koşuk türünde elimize geçen ilk şiir **Aprin Çor Tigin** tarafından kaleme alınmıştır.
16. Aprin Çor Tigin ilk Türk şairidir.

ÖNEMLİ

Sığır töreni, Türklerin önem verdiği ve her yıl düzenli olarak yapılan yabani hayvan avlama törenleridir. Avın bereketli geçmesi için bu törenlerde Gök Tengri 'ye dualar edilir.

Şölen ise, av törenlerinin ardından yakalanan hayvanlardan birinin totem olarak kabul edilip eski totemin kurban edilmesiyle başlayan eğlence törenleridir.

Sığır ve şölen merasimleri dini inançlardan ortaya çıkmış törenlerdir.

www.edebiyatokulu.com

Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

SAGU NEDİR,

SAGUNUN ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

Sagu, İslamiyet öncesinde toplumun önde gelen kişilerinden birinin ölümü üzerine söylenen şiirlerdir.

1. İslamiyet öncesinde kullanılan bir nazım biçimidir.
2. Sevilen bir kişinin ya da kahramanın ardından söylenir.
3. Ölen kişinin iyiliği, dürüstlüğü, ahlakı, fazileti ve ölümünden duyulan acıyı dile getirir.
4. 7'li hece ölçüsüyle yazılırlar.
5. Nazım birimi dörtlüktür.
6. Her dörtlüğün ilk üç mısrası birbiriyle kafiyeli olup dördüncü mısralar da kendi arasında uyaklıdır.
7. Halk edebiyatında **ağıt**, divan edebiyatında **mersiyenin** karşılığıdır.
8. Sagular, kopuz adı verilen bir saz eşliğinde okunurlar.
9. **Yuğ** adı verilen **cenaze törenlerinde** okunan şiirlerdir.
10. **İlk sagu örneği Alp Er Tunga** sagusudur.
11. Alp Er Tunga Saka (İskit) Türklerinin hükümdarıdır.
12. İlk sagu örneği olan Alp Er Tunga sagusu 6 dörtlükten oluşur.
13. Kafiye düzeni koşukla aynıdır.
14. Kafiye düzeni aaaa, bbba, ccca şeklinde olup düz kafiyedir.

Divânû Lugâtî't-Türk

1. Kaşgarlı Mahmut tarafından 1072-1074 yılları arasında kaleme alınan Türk edebiyatının ilk sözlüğüdür.
2. Dönemin halifesi El-Muktedi Biemirillah'a sunulmuştur. (Ebulkasım Abdullah)
3. Türkçenin zenginliğini ortaya çıkararak Araplara Türkçeyi öğretmek için kaleme alınmıştır.
4. Bu eser Arapça olarak yazılmıştır.
5. Eserde yer alan 7500 civarındaki Türkçe sözcüğün Arapça karşılığı verilmiştir.
6. Eserde yer alan sözcüklerin anlamlarını açıklamak için birçok metinden yararlanılmıştır.
7. İslamiyet öncesine ait sav, sagu, koşuk, destan gibi nazım biçimlerinin ilk örnekleri bu eserde yer alır.

8. Türklerin örf ve gelenekleri ile birlikte Türk boyları ve coğrafyasına ait bilgilere de bu eserde ulaşılmaktadır.
9. Sözlü gelenekte oluşan tüm ürünlere ilk defa bu eserde yer verilmiştir.
10. Eser nesir (düzyazı) olarak kaleme alınmıştır. Ancak eserde yer alan örnek metinler dörtlükler halinde yazılmıştır.
11. Eserin tek nüshası bulunmaktadır. İstanbul'da yer alan Millet Kütüphanesi'nde 1266'da el yazısıyla kopyalanmış bir örneği bulunmaktadır.
12. Geçiş Dönemi Türk edebiyatının yazılan ikinci eseridir.
13. Eserin başlangıç kısmından itibaren İslamiyet'in etkisi açık açık görülmektedir.

Kaşgarlı Mahmut (1008 – 1105)

1. *Türk tarihinin ilk ve en önemli dil bilginidir.*
2. 11. yüzyılda Karahanlılar Döneminde yaşamıştır.
3. 20 yıllık bir çalışmanın ardından 1072 yılında yazmaya başladığı 1074 yılında Abbasi halifesi **El-Muktedi Biemirillah'a (Ebulkasım Abdullah)** sunduğu Divan-ı Lugatî't Türk en önemli eseridir.
4. *Kaşgarlı Mahmut, Türk illerini 20 yıl boyunca dolaşarak Türkçenin gramer yapısını, sözcüklerini, yer adlarını, Türk damgalarını, Türk topluluklarını ve sözlü eserlerini detaylı bir şekilde anlatmıştır.*
5. **Kaşgarlı Mahmut**, dil bilimcisi, filolog, etnograf ve ilk Türk haritacısıdır. Türklerin yaşadığı yerleri bir haritada göstermiştir.

Eserleri: **Dîvânu Lugâtî't-Türk** (ilk Türk Sözlüğü), **Kitabu Cevahirü'n Nahv fi Lugatî't Türk**

NOT: **Dîvânu Lugâtî't-Türk**, Arapça yazılmıştır. İlk Türkçe sözlük değildir; ilk Türk sözlüğüdür. İlk Türkçe sözlük Şemsettin Samî'nin yazdığı **Kamus-i Türk** adlı eserdir.

www.edebiyatokulu.com

Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

Kutadgu Bilig

1. **İslamiyet'in etkisiyle yazılan ilk eserdir.**
2. 11. yüzyılda Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınmıştır.
3. Karahanlılar hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunulan bir eserdir.
4. Mutluluk veren bilgi, mutlu olma bilgisi anlamına gelir.
5. Eser 1069 ya da 1070 yılında tamamlandığı düşünülmektedir.
6. **Kitaba bu ismin verilme nedeni;** okuyanlara mutluluk vermesi ve yol göstermesini hedeflediği içindir.
7. Türk edebiyatında **siyasetname türünün de ilk örneğidir.**
8. Eser Fars etkisiyle yazılmış olup **mesnevi** nazım biçiminin kullanıldığı ilk eserdir.
9. 6645 beyit ve 173 dörtlükten oluşmaktadır.
10. Eserde o dönemin Türkçesi son derece iyi kullanılmıştır.
11. **Eserin yazılış amacı;** dünyada ve ahirette insanın mutluluğa ulaşmasının yollarını göstermektir.
12. İçerik açısından düşünüldüğünde eser daha çok devlet adamlarında olması gereken erdemleri anlatmaya çalışmıştır.
13. **Didaktik** (öğretici) bir eserdir.
14. **Beyit nazım biçiminin kullanıldığı ilk eserdir.**
15. Olaylar sembolik dört kişi ve bunların temsil ettiği dört kavram üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır.
16. Türk edebiyatında yazılan **ilk alegorik eserdir.**
17. **Geçiş dönemi Türk edebiyatının ilk yazılı eseridir.**
18. İslamiyet'in etkisi eserde açıkça hissedilmektedir.
19. Aruzun feülün/feülün/feülün/feül kalıbıyla yazılmıştır.
20. **Aruz ölçüsünün kullanıldığı ilk eserdir.**

Kutadgu Bilig'deki Sembolik Karakterler ve Karşıladıkları Kavramlar

- Kün Togdı – Hükümdar – Adalet
- Ay Toldı – Vezir – Saadet
- Ögdülmüş – Vezirin Oğlu – Akıl
- Odgurmuş – Vezirin Oğlunun Arkadaşı – Akibet

Yusuf Has Hacip (1017 – 1077)

- İslamiyet'in kabulünden sonra yazılan ilk eser olan Kutadgu Bilig (**mutluluk veren bilgi**) adlı eserin yazarıdır.
- Kırgızistan'ın Balasagun şehrinde doğan sanatçı **11. yüzyıl** şairlerindedir.
- İyi bir eğitim almış, Arapça ve Farsça öğrenmiştir.
- Bu eseri Karahanlılar hükümdarı **Tabgaç Buğra Han'a** sunmuştur.
- Bu eser sayesinde "ulug has haciblik" (dışişleri bakanlığı) mertebesine yükseltilmiştir.
- Dil, edebiyat ve kültür tarihimizin önemli eserlerinden olan Kutadgu Bilig adlı eserini yazdıktan sonra ömrünün geri kalanını devlet işlerinde geçirmiştir.

Atabet'ül-Hakayık

1. **Edip Ahmet Yükneki** tarafından 12. yüzyılda yazılmıştır.
2. Eser "**Hakikatlerin Eşiği**" anlamına gelir.
3. Sipehsalar Mehmet Bey'e sunulan bu eser bir nasihatnamedir.
4. **Manzum bir ahlak ve öğüt kitabıdır.**
5. Dini-ahlaki içerikli didaktik bir eserdir.
6. Eserde **İslamiyet'in etkisiyle** Arapça, Farsça sözcükler fazlaca kullanılmıştır.
7. Eserin giriş kısmı aa, ba, ca şeklinde kafiyelenmiş 40 beyitten oluşur ve bu bölümde eserin yazılış amacı belirtilir.
8. Eserin asıl bölümü 101 dörtlüğün kullanıldığı bölümdür.
9. Dörtlüklerin kafiye düzeni manide olduğu gibi "**aaxa**" şeklindedir.
10. Vezin ve kafiye bakımından çok sağlam değildir.
11. 14 bölümden oluşur.
12. Atabet'ül Hakayık'ta bilgi, dil, dünyanın geçiciliği, cömertlik, tevazu, hasislik, kerem, kibir, zamanın bolluğu eserde ele alınan konulardır.
13. **Eserin Uygur alfabesiyle yazılmış bir nüshası bulunmaktadır.**

14. **İstanbul'daki Ayasofya Kütüphanesi'nde** yer alan bu eseri ilk defa 1918'de Necip Asım Yazıksız yayımlamıştır.

Edip Ahmet Yükneki (12. yüzyıl)

- Hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır.
- 11. Yüzyılın sonlarına doğru Yüknek'te doğduğu düşünülen sanatçı İslami dönem Türk edebiyatının ilk şairlerinden biridir.
- Atabetü'l Hakayık adlı eserinde Türkçeyi son derece iyi kullanan sanatçı, öğretici yönü ağır basan bu eseriyle tanınmıştır.
- Bu eseri Sipehsalar Mehmet Bey'e sunan şair, döneminin önemli âlimleri arasında yer alarak uzun yıllar toplumu etkilemiştir.

Divân-ı Hikmet

1. 12. yüzyılda **Ahmet Yesevi** tarafından kaleme alınmıştır.
2. Halka İslamiyet'i öğretmek amacıyla yazılmıştır.
3. **Didaktik** özellikteki bu şiirlere hikmet, şiirlerin toplandığı bu kitaba da Divan-ı Hikmet adı verilmiştir.
4. Hikmetler **dini-tasavvufi** bir içeriğe sahiptir.
5. Eser 217 hikmet ve 1 münacattan oluşmaktadır.
6. Göçebe Türklerin anlayabileceği **sade bir dil** kullanılmıştır.
7. Eserde Allah'a ulaşma yolları, Peygamber Efendimizin hayatı ve mucizeleri, İslam inancının esasları anlatılmaktadır.
8. Bunun dışında tasavvuf adabı, kıyamet ve dünyada insanın içinde bulunduğu haller anlatılmıştır.
9. Bu eser didaktik özellik taşıdığı için sanat yönü zayıftır.
10. Nazım birimi **dörtlük** olup 7'li ve 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır.

11. Eserin geneli **koşma** nazım biçimiyle yazılmış olup az da olsa gazel ve mesnevi de kullanılmıştır.
12. Bu eser Anadolu'da tasavvufun temellerini oluşturur.
13. Geçiş dönemi Türk edebiyatı eseridir.
14. Allah'a iyi bir kul olmak için yazılan bu eser **öğüt** niteliği taşımaktadır.

Ahmet Yesevi (1093 – 1166)

- **Dini-tasavvufi Türk edebiyatının kurucusudur.**
- Türk coğrafyasını manevi açıdan derin bir şekilde etkilemiştir.
- Arapça ve Farsçayı iyi öğrenmiş, İslami ilimleri hatmetmiştir.
- **Hece ölçüsüyle** ve sade bir dille oluşturduğu Divan-ı Hikmet adlı eseriyle düşüncelerini yaymaya çalışmıştır.
- **"Hikmet"** adını verdiği tasavvufi şiirler, ilahi nazım biçiminin temellerini oluşturur.
- *Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük bir payı vardır.*
- **63 yaşına** geldiğinde Peygamber sevgisinden dolayı ömrünün geri kalanını yerin altında yaptığı çilehanede geçirmiştir.

İlahi Nedir, İlahilerin Özellikleri Nelerdir?

Allah aşkının insanın yaşayabileceği en büyük aşk olduğu felsefesine dayanan ve Allah'ı övmek, O'nun yüceliğini anlatmak için yazılan tasavvufi şiirlere **ilahi** denir.

1. Allah'a duyulan içten aşk, şiirlerin temelini oluşturur.
2. Hece ölçüsünün 7'li, 8'li ve 11'li kalıpları kullanılır.
3. Kendilerine özel bir ezgiyle söylenen bu şiirlerde dörtlük nazım birimi kullanılır.
4. İlahilerin konusu Allah sevgisidir.
5. Dörtlük sayısı **3 ile 7** arasında değişmektedir.
6. Bu nazım biçiminde hem hece ölçüsü hem de aruz ölçüsü kullanılabilir.

7. Aruzla yazılan ilahiler gazele benzerken hece ölçüsünün kullanıldığı ilahiler ise şekil bakımından koşmaya benzer.
8. İlahi nazım biçiminin kurucusu Ahmet Yesevi olarak kabul edilir. (12. yüzyıl)
9. Bu türün en başarılı şairi 13. yüzyılda yaşamış olan Yunus Emre'dir.
10. Dini-Tasavvufi Halk edebiyatının en çok kullanılan nazım biçimidir.
11. Mutasavvıf şairler tarafından Allah'a duyulan derin sevgi ifade edilmiştir.
12. İlahiler genellikle tarikatlar etrafında söylenmiştir.
13. İlahi nazım biçimi her tarikatta farklı isimlendirmelere tabii olmuştur.
14. İlahiler; Mevlevilerde ayin, Bektaşilerde nefes, Alevilerde deme ve cumhur adını alır.

Yunus Emre (1240 – 1321)

- Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmaya Osmanlı Devleti'nin kurulmaya başladığı dönemde yaşamış tasavvufçularımızdan biridir.
- Anadolu'nun **Moğol istilasına** uğradığı yıllarda yaşayan mutasavvıf önemli bir Türkmen bilgisi, şair ve erendir.
- Şiirlerinde **Allah sevgisi**, aşk ve güzel ahlakla ilgili fikirlerini anlatmıştır.
- **İlahi nazım biçiminin kurucusudur.**
- Anadolu coğrafyasında İslam tasavvufunu işleyerek Türk-İslam birliğinin kurulmasında etkili olmuştur.
- **Taptuk Emre'nin** hizmetine giren şair, 40 yıl boyunca "Bu avluya eğri odun girmez." diyerek şeyhine hizmet etmiştir.
- Kendinden sonra gelen tüm tasavvufçuları derinden etkilemiştir.
- Sade bir dille ve öz Türkçe ile oluşturduğu ilahilerini Divan'ında toplamıştır.
- **Risaletü'n Nushiyye** adlı bir mesnevisi vardır.

www.edebiyatokulu.com

Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

Nefes Nedir, Özellikleri Nelerdir?

İlahi nazım biçiminin Alevi-Bektaşilerde aldığı isme **nefes** denir. Nefes, ilahilerde olduğu gibi **Allah aşkını** dile getiren dini-tasavvufi şiirlerdir.

1. Dini-tasavvufi halk şiiri içinde yer alırlar.
2. Vahdetivücut anlayışı üzerine kurulmuştur.
3. Alevi-Bektaşî tarikatının ilkelerini ele alır.
4. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye övgü konuları işlenir.
5. Nefeslerde manevi duygular, saz eşliğinde belli bir makamla söylenir.
6. Çoğunlukla hece ölçüsüyle yazılırlar da az da olsa aruzla yazılanları da vardır.
7. Nazım birimi dördlük olup dördlük sayısı 3 ile 7 arasında değişir.
8. 7'li, 8'li ve 11'li hece kalıpları kullanılmıştır.
9. Şekil bakımından koşmaya benzerler.
10. Dil son derece sadedir. Halkın anlayabileceği bir dil kullanılmıştır.
11. Bu türün en önemli şairi Pir Sultan Abdal ve Kaygusuz Abdal'dır.

Kaygusuz Abdal (1341 – 1444)

- Zamanın bütün ilimlerini öğrendiği söylenmektedir.
- Genç yaşta **Abdal Musa**'ya bağlanmış ve bu dergâhta Kaygusuz ismini almıştır.
- Ellili yaşlarda Mısır'a gidip bir tekke kurmuş, ardında hacca gitmiştir.
- 1420'li yıllarda Rumeli'ye geçmiş, ardından Anadolu'ya geri gelerek 1444 yılında burada vefat etmiştir.
- **Alevi-Bektaşilik** anlayışının önemli şairlerinden, tasavvufçularından biridir.

Eserleri: Divan, Gülistan, Mesnevi-i Baba Kaygusuz, Dilgüşâ, Gevher-name, Minber-name, **Budala-name**, Vücut-name, Saray-name, Kitab-ı Miglate,

www.edebiyatokulu.com

Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

Mani nedir, Özellikleri Nelerdir?

Anonim halk şiiri içinde yer alan, belirli kurallar çerçevesinde oluşturulan, tek dördlükten oluşan halk edebiyatının en küçük nazım biçimine **mani** denir.

1. Halk şiirinin en küçük nazım biçimidir.
2. Anadolu coğrafyasında en çok kullanılan nazım biçimidir.
3. Manilerin belirli kuralları vardır, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek günümüze kadar ulaşmıştır.
4. Anonim (yazarı bilinmeyen) şiirlerdir.
5. Geçmişten geleceğe yön veren şiirlerdir.
6. Manilerde ilk iki dize doldurma sözlerdir. Asıl anlatılmak istenen son iki dizededir.
7. Şiirlerde halkın düşüncesi, beğenisi, özlemleri, sevgileri, dertleri, kıskançlıkları, aşkları sıkça işlenen konulardır.
8. Konu sınırlaması yoktur.
9. **Tek dördlükten** oluşan bu nazım biçiminde **7'li hece ölçüsü** kullanılır.
10. Maniler aaxa şeklinde kafiyelenir ve "**Mani tipi uyak**" olarak adlandırılır.
11. Manilerde amaç, gelenek ve göreneklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır.
12. Sözlü edebiyat içerisinde yer alırlar. Yani **Anonim halk şiiri nazım biçimidir**.
13. Maniler dilden dile aktarıldığından kişi, yer ve zaman unsurlarında değişim görülebilir.

Mani Çeşitleri

1. **Düz Mani:** aaxa şeklinde kafiyelenip 7'li hece ölçüsünün kullanıldığı manilerdir.
2. **Kesik Mani – Cinaslı Mani:** Birinci dizesinde 7'den daha az heceye sahip olup cinaslı kafiyeyle kurulan dördlüklere denir.
3. **Yedekli Mani –Artık Mani:** Dörtten fazla dizeden oluşan manilere denir. Genellikle bir dördlüğe iki mısranın eklenmesiyle oluşur.
4. **Karşılıklı Mani:** İki insanın karşılıklı konuşmalarına dayanan bu manilere deyiş manileri de denir.

Türkü Nazım Biçiminin Özellikleri

1. Halk şiirinin en çok kullanılan nazım biçimlerinden biridir.
2. Türkülerde genellikle Anadolu halkının sevinçleri ve dertleri işlenmiştir.
3. Anonim olanları da yazarı bilinenleri de vardır.
4. Genellikle Anonim halk şiiri içinde yer alır.
5. Türküler bent adı verilen ilk bölüm, nakarat, bağlama veya kavuştak adı verilen iki bölümden oluşur.
6. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyelenir.
7. Türküler hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenebilir.
8. Genellikle 7'li, 8'li ve 11'li hece kalıpları kullanılır.
9. Türkülerde genellikle aşk ve hasret gibi konular çoğunlukla işlense de konu sınırlaması yoktur.
10. Türküler; bölgelere, ezgilerine ve konularına göre değişik isimler alırlar.
11. Türküler hoyrat, oturak, kayabaşı, oyun havaları, kırık, doğa, askerlik, çocuk türküleri gibi türlerdir.

Koşma Nazım Biçiminin Özellikleri

1. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı nazım biçimi olan koşuk nazım biçiminin devamıdır.
2. Âşık tarzı halk şiiri nazım biçimidir.
3. Halk şiirinde birçok nazım biçimi şekil bakımından koşmaya benzer.
4. Halk şiirinde en çok sevilen ve en çok tercih edilen nazım biçimidir.
5. İçerik bakımından Divan şiirindeki gazele benzer.
6. Dini konular dışında her türlü konuda yazılabilir.
7. Lirik şiir olarak kabul edilir.
8. Aşk, doğa, sevgi, yalnızlık, ölüm, yiğitlik, kahramanlık gibi konular işlenir.
9. Dörtlük sayısı 3 ile 6 arasında değişir.

10. Hece ölçüsüyle yazılan koşmalarda hecenin 11'li kalıbı kullanılır.
11. Koşmalarda kullanılan dil halkın anlayabileceği sade bir dildir.
12. Şiirlerin son dörtlüğünde şairin mahlası yer alır ve bu dörtlüğe **tapşırma** dörtlüğü denir.
13. Kafiye düzeni abab, cccb, dddb şeklindedir. Bazen de aaab, cccb, dddb şeklinde olabilir.
14. Şiirlerde genellikle yarım kafiye kullanılmıştır.
15. Konularına göre, koçaklama, güzelleme, taşlama ve ağıt isimlerini alırlar.

Koşma Çeşitleri

1. **Güzelleme:** Aşk, güzellik, sevgili, doğa gibi bireysel temaların ele alındığı koşmalara **güzelleme** denir.
2. **Koçaklama:** Kahramanlık, yiğitlik gibi konuların ele alındığı koşmalara **koçaklama** denir.
3. **Taşlama:** Toplumun aksayan yönlerini eleştirmek amacıyla yazılan koşmalara **taşlama** denir. Bu türün Divan şiirindeki karşılığına **hiciv** denir.
4. **Ağıt:** Ölüm temasının ele alındığı bu koşmalara İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı'nda **sagu**, Divan şiirinde ise **mersiye** adı verilmiştir.

Âşık Veysel (1894 – 1973)

- 20.yüzyıl halk şiirinin **son büyük temsilcisidir**.
- Küçük yaşta **gözlerini kaybeden** şair, dünyaya gönül gözüyle bakmıştır.
- Ömrünü sıkıntılarla, derin acılarla, evlat hasretiyle geçiren ozan buna rağmen son derece neşeli ve nüktedan bir kişiliğe sahiptir.
- Halk geleneği anlayışına konu, sanat, ahenk açısından yenilik getirmiştir.
- **Şiirlerinin kaynağı** halkın yaşadığı gelenek olup şiirlerinde güzelliğe sevdalı, insan sevgisi üzerine kurulmuş bir anlayış vardır.

Eserleri: Değişler, Sazımdan Sesler, **Dostlar Beni Hatırlasın**

www.edebiyatokulu.com

Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

Divan Şiiri ve Özellikleri

- İslamiyet'in etkisiyle Türk edebiyatında gelişen bir dönemdir.
- Arap ve Fars edebiyatının etkisiyle gelişmiştir.
- Divan edebiyatında **şiiir düzyazıdan daha önemlidir.**
- Divan edebiyatı ismini, şairlerin şiirlerini topladığı "**divan**" adı verilen eserden alır.
- Bu edebiyat için kullanılan diğer isim klasik Türk edebiyatıdır.
- **13. yüzyıl ile 19. yüzyıllar** arasında yaygın olarak kullanılmıştır.
- Divan şiirinin kurucusu veya ilk şairi Hoca Dehhani olarak bilinir.
- Aruz ölçüsünün kullanıldığı bu dönemde "**Sanat için sanat**" ilkesi benimsenmiştir.
- Nazım birimi beyit olmakla birlikte dörtlük nazım birimi de kullanılmıştır.
- **Tam ve zengin kafiye**ye sıkça yer verilmiştir.
- Süslü, sanatlı bir dil kullanmak için Arapça, Farsça sözcüklere sıkça yer vermişlerdir.
- Dil son derece ağır olup söz sanatları çokça kullanılmıştır.
- Az da olsa toplumsal konulara da yer verilmiştir. Ancak genel olarak **bireysel konular** işlenmiştir.

ÖNEMLİ: **Mazmun:** Divan edebiyatındaki kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler bütün şairler için aynı şeyi ifade eder.

Gül; sevgili
Bülbül; aşık
Kirpik; ok
Gamze; bakış vb...

Gazel Nazım Biçiminin Özellikleri

Aşk, tabiat, sevgi, özlem, aşkın verdiği ıstırap gibi duyguların belli kalıplar içerisinde şiire dökülmesine **gazel** denir.

1. Arap edebiyatında ortaya çıkmış, Türk edebiyatında ise **ilk kez Anadolu Selçukluları** döneminde kullanılmıştır.
2. İlk yıllarda Arap ve İran etkisi olsa da daha sonra kendine has gazeller kaleme alınmaya başlanmıştır.
3. Gazel, divan şiirinde en çok sevilen ve kullanılan nazım biçimlerinden biridir.
4. Konusunun **lirik** olması ve beyit sayısının az olması bu nazım biçimini en çok kullanılan biçimlerden biri haline getirmiştir.
5. Fuzuli, Baki, Şeyhülislam Yahya, Nabi, Nedim ve Şeyh Galip bu türün en önemli şairleridir.
6. Beyit sayısı en az **5 en fazla 15** beyittir.
7. Kafiye şeması **aa, ba, ca, da, ea** şeklindedir.
8. Gazelin ilk beytine **matla**, son beytine **makta**, en güzel beytine **beytü'l gazel** veya **şah beyit** denir.
9. Bir gazelin bütün beyitleri aynı söyleyiş güzelliğine sahipse bu şiire **yek-ahenk**, bütün beyitleri aynı konuyu işliyorsa bu gazellere de **yek-avaz** gazel denir.
10. Gazellerde sanatlı ve süslü bir söyleyiş vardır.
11. Mazmun adı verilen kalıplaşmış sözlerle birlikte soyut ifadelerle yer verilir.

Konularına Göre Gazeller

1. **Âşıkane gazel:** Aşktan duyulan mutluluğu, sevgilinin güzelliğini, aşkın verdiği ıstırapı, acıyı işleyen gazellerdir. Fuzuli, bu türün en başarılı sanatçılarıdır.
2. **Rindane gazel:** Hayata karşı ilgisizlik, dünyanın gelip geçiciliği, yaşamdan zevk alınması gerektiğini ifade eden gazellerdir. En önemli temsilcisi Baki'dir.
3. **Şûhane gazel:** Aşkın güzelliğini ve kadını anlatan gazellerdir. Eğlence şiiri olarak adlandırılır. En önemli temsilcisi Lale Devri şairi Nedim'dir.
4. **Hikemî gazel:** Özdeyiş niteliğindeki sözlerden oluşan öğretici (didaktik) gazellere denir. Bu türün en önemli temsilcisi Nabi'dir.

www.edebiyatokulu.com

Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

Ahmedi (1334 – 1413)

- Asıl adı Taceddin İbrahim olan şair, 14. yüzyıl edebiyatında en çok eser veren sanatçdır.
- **Divan edebiyatının** kurulup yaygınlaşmasında büyük katkıları olmuştur.
- Şair, tıp, matematik ve İslami ilimlerde son derece iyi bir eğitim almıştır.
- Kaside ve gazelleriyle bilinse de birçok konuda eserler kaleme almıştır.
- Türkçeyi son derece iyi kullanan sanatçı aruz ölçüsüne ve Divan şiiri tekniğine son derece hâkimdir.

Eserleri:

Divan: (8.000 beyti aşmaktadır.)

İskendername: (8250 beyit)

Cemşid ü Hurşit: (5.000 beyit)

Tervihü'l-Ervah

Mirkatü'l Edeb

Baki (1526 – 1600)

16. yüzyıl Divan şiirinin en önemli şairlerinden biridir. Hocası Mehmet Efendi için kaleme aldığı "**Sümbül Kasidesi**" ile tanınmaya başladı. Gazel şairi olarak tanındı. Şiirlerinde **tasavvufi değil, beşeri aşka** önem verdi. Biçim açısından kusursuz şiirler yazdı. Duru ve temiz bir Türkçe kullandı.

- Divan edebiyatının "**Sultanu's Şuara**" (şairler sultanı) unvanına sahip şairidir.
- Çok iyi bir eğitim görmüş müderris olmuş ama hayalindeki **Şeyh-ül İslamlığa** ulaşamamıştır.
- Şiirlerinde sözcük kullanımında bir kuyumcu titizliğiyle hareket etmiştir.
- Mesnevi nazım biçimini hiç kullanmamıştır.
- Tasavvufla hiç ilgilenmemiştir.
- Kanuni'nin ölümü üzerine yazdığı "**Kanuni Mersiyesi**" önemlidir.
- **Kanuni Mersiyesi:** Şairin, Kanuni'nin ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getiren bir şiiridir.
- **Fezail-i Mekke:** Mekke'nin faziletlerinin anlatıldığı, çeviri bir yapıttır.

Önemli: Kanuni Mersiyesi; Terakib-i bent biçiminde yazılmıştır.

Kaside Nazım Biçiminin Özellikleri

1. Divan şiirinde din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan şiirlerdir.
2. Kasidelerin beyit sayısı 31-33 ile 99 arasında değişir.
3. Kasideler Arap edebiyatında ortaya çıkmış; oradan İran edebiyatına, İran edebiyatından da Türk edebiyatına geçmiştir.
4. Türk edebiyatında ilk örnekleri 13. yüzyılda görülür.
5. Kasideler kendi içinde birbirinden farklı bölümlerden oluşur.
6. Bu nazım biçiminin en önemli temsilcisi 17. yüzyıl şairi Nefi'dir.
7. Gazelde olduğu gibi ilk beytine **matla**, son beytine de **makta** denir. En güzel beytine ise **beytü'l kasid** denir. Şairin adının geçtiği beyte ise **taç beyit** denir.
8. Kasidelerin kafiye düzeni aa, ba, ca, da, ea... şeklindedir.
9. Aruzun her kalıbıyla yazılabilir. İlk beyitte kullanılan aruz kalıbı diğer beyitlerde de aynı şekilde kullanılır.
10. Kasideler işledikleri konulara ve rediflerine göre isimlendirilirler.

Konularına Göre Kasideler

- **Tevhid:** Allah'ın birliği anlatılır.
- **Münacaat:** Allah'a yalvarıp yakarmayı konu edinir.
- **Naat:** Peygamber Efendimizin övüldüğü bölümdür.
- **Hicviye:** Toplumun aksayan yönlerini ve önde gelenlerini eleştirmek amacıyla yazılan şiirlerdir.
- **Methiye:** Kasidelerin asıl konusunun işlendiği bölüm olup sunulan kişinin övüldüğü bölümdür.
- **Fahriye:** Şairin kendi sanatını övdüğü bölümdür.

Kasidenin Bölümleri

Nesib (Teşbib): Giriş bölümüdür. Kasideler bu bölümde ele alınan konuya göre adlandırılır. Bazı kasideler ise tekrarlanan son sözcüğe göre adlandırılırlar. Örnek: Su kasidesi gibi.

Girizgâh: Asıl konuya geçiş bölümü olup birkaç beyitten oluşur.

Methiye: Asıl bölümdür. Dönemin önde gelen kişilerini övmek amacı taşır. Padişah gibi...

Tegazzül: Kaside içinde gazel yazma bölümüdür. Kasidenin ölçüsüne ve uyağına göre araya sıkıştırılan gazel parçasıdır.

Fahriye: Abartılı bir dil kullanarak şair, kendi sanatının büyüklüğünü anlatmaya çalışır. Şairin kendini övdüğü bölümdür.

Dua: Şairin, kasideyi yazdığı kişi ve kendisi için Allah'tan yardım ve şefaata dilediği bölümdür.

Fuzuli (1495 – 1556)

- **16. yüzyıl** divan şiirinin en güçlü kalemlerindedir.
- Bağdat'ta doğmuş ve yine burada vefat etmiştir.
- Sadece kendi döneminin değil sonraki dönemlerde de derin izler bırakan eserlere imza atmıştır.
- **Divan şiirinin en büyük şairi** olarak kabul edilir.
- İyi bir eğitim almış, eserlerinde dini lirizmi son derece iyi kullanmıştır. Arapça ve Farsçayı son derece iyi bilen şair, şiirlerinde **Azeri Türkçesini** kullanmıştır.
- **"İlimsiz şiir, temeli olmayan bir duvara benzer."** sözünüle şiirle ilgili görüşlerini beyan etmiştir. Şiirlerinde en çok aşk, ayrılık gibi konuları işlemiş ve döneminin derd ü cefa şairi olarak tanınmıştır.
- Şiirlerinde beşeri aşktan ilahi aşka yönelen platonik bir aşk anlayışı vardır.
- **"Aşkane gazel"** türünün en büyük şairi olarak kabul edilir.

- Gazel ve mesnevilerinde daha anlaşılır bir dil kullanırken kasidelerinde son derece ağır ve söz sanatlarıyla yüklü bir dil kullanmıştır.
- Şiir ve düzyazı şeklinde birçok eser kaleme almıştır.
- Fuzuli'nin başyapıtı beşeri aşktan ilahi aşka yönelen bir anlayışla kaleme aldığı **Leyla ile Mecnun** mesnevisidir.
- **Hamse (beş mesnevi)** sahibi şairlerimizdendir.

Eserleri:

Arapça, Farsça, Türkçe Divan
Leyla ile Mecnun, Beng ü Bade,
Sohbetü'l Esmar,
Hadikatü's Süeda
Heft-cam (Sakiname)
Sıhhat u Maraz,
Rind ü Zahid
Enisü'l Kalb

Şarkı Nazım Biçiminin Özellikleri

1. Divan şiirinde Türkler tarafından kazandırılan bir nazım biçimidir. (**Tuyuş ve Şarkı**)
2. Genellikle 4 dizelik benlerden oluşmakta ve bestelenmeye uygun bir şekilde yazılmaktadır.
3. **"Meyan"** adı verilen 3. dize anlam bakımından şarkının en yoğun mısrasıdır.
4. Şarkının dördüncü dizesine **"nakarat"** denir. Bestelenmek amacıyla yazılan murabbalar da şarkı olarak kabul edilir.
5. Aşk, sevgili, eğlence, kadın, ayrılık gibi konular işlenmektedir
6. Bu türün ilk örneklerini **Naili** verse de en önemli temsilcisi **Lale Devri** sanatçısı **Nedim**'dir. Şeyh Galip, Enderunlu Fazıl, Enderunlu Vasıf gibi şairler de bu türü kullanmışlardır.
7. Kafiye düzeni aaaa-bbba-ccca, abab-cccb-dddb veya axax-bbbx-cccş şeklindedir.
8. Şarkı nazım biçimi Necati ile başlayan Mahallileşme akımının özelliklerini taşır.
9. Bu nazım biçiminde Nedim tarafından kullanılan İstanbul Türkçesi şiir dili haline gelmiştir.
10. **Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında Yahya Kemal Beyatlı şarkı nazım biçimiyle önemli şiirler yazmıştır.**

ÖNEMLİ: Bir dördlüğün şarkı olabilmesi için 2. ve 4. dizelerinin nakarat olarak kullanılması gerekir.

Nedim (1681 – 1730)

1. "Malumdur benim sühanım mahlas istemez." diyerek şiirdeki ustalığını öven Nedim, **Lale Devrinin** en büyük şairidir.
2. "İstanbul şairi" olarak bilinir. (**Yahya Kemal** ile birlikte)
3. İyi bir eğitim almış, Arap ve Fars dilleri ile edebiyatlarını öğrenmiştir.
4. Şiirlerinde din dışı konular olan zevk ve eğlence yaşamını, kadınları ve İstanbul'un güzelliklerini ele almıştır.
5. Halk edebiyatındaki türkü ve koşmanın güzelleme türüne benzeyen şarkıları edebiyatımıza kazandırmıştır.
6. Hece ölçüsünü kullanarak yazdığı bir türküsü bulunmaktadır.
7. Halk deyimlerini kullanan şair, son derece sade bir dil kullanmış, **Mahallileşme akımının** en önemli temsilcisi olmuştur.
8. Divan şiirine günlük yaşamı getiren şair, en çok gazel türünde başarılı olmuştur.
9. Lale Devri sanatçısı olan Nedim, bu dönemde çıkan **Patrona Halil** isyanında yakalanma korkusundan dolayı sarayın damına çıkmış ve oradan düşerek vefat etmiştir.
10. Nedim'in bir Divan'ı bulunmaktadır.

www.edebiyatokulu.com

Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

